

„AZ SZENDREI FELSŐ VÁRON ISTENNEK NAGY ÍTÉLETI LÓN”

Korabeli híradás az 1691. július 2-i lőporrobbanásról

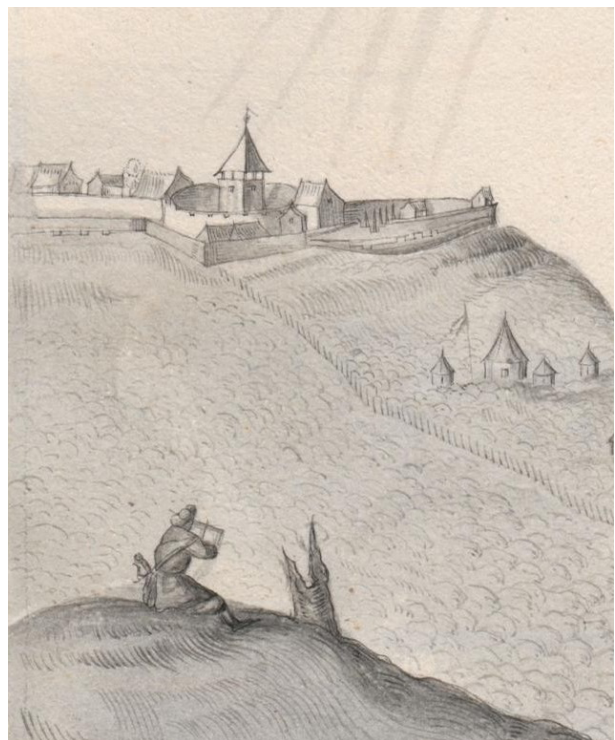
Koleszár Krisztián

Ha a borsodi Szendrő 17. századi ábrázolásait tekintjük, akkor azokon a várhegyen álló felső vár tornya kétségkívül hangsúlyos ábrázolást nyer. Az 1672 előtti vedutákon ennek a központi (lőpor) toronynak valamiféle gúlasisakos lezárását fedezhetjük fel, majd ekkortól barokk hagymasisak vehető ki. Az utolsó tornyot ábrázoló látkép egy német nyelvű röpiraton szerepel, melynek magyarázó jegyzetében a torony 1692. július 2-án villámcsapás következtében történt felrobbanásáról írnak, benne 20 mázsa lőpor, 1.000 gránát és egyéb hadiszerek elpusztulásáról. A robbanás annyira megtépázta a parancsnoki épületeket is, hogy a lebontásukról döntöttek.¹ A vár főkapitánya, az itáliai származású Alessandro Guadagni így kénytelen volt 600 forint költségen a romos főkapitányi lak helyett egy újat építtetni magának.²

A most bemutatásra kerülő missilis meghatározza az esemény dátumát, a fent írtakhoz képest egészen pontosan egy évvel korábbra keltezve a történeteket. Miután kortárs szemtanú a szerző, kétségtelen a helyes időpont-meghatározás. A levelet a szendrei lakos Usz Ferenc borsodi másodalispán³ írta Esterházy Pálhoz. Usz Ferenc lehetett az országos méltóságokat viselő herceg helyi ügyeinek intézője. Ugyanis Esterházy először 1674-ben szerzett birtokrészt a szádvári uradalomban Csáky Pálon keresztül,⁴ de feltehetően mindvégig szándékában állt a két másik birtokos (Csáky Pál felesége, Czobor Mária Regina és Forgách Zsigmond özvegye, Batthyány Borbála) részét is a saját kezén egyesíteni. A levél bevezető sora egy korábbi értesítésre – bizonyára másik levélre – utal, miszerint bennfentes értesülése van arról, hogy a szádvári birtokrész megszerezhetővé (eladóvá) vált. A bevezető sor mintha csak ürügy lenne a még közeli (bizonyára) nagy megdöbbenést kiváltó élményhez köthető rövid beszámolóhoz, ami a szendrei felső várban történt: nyári viharhoz köthető villámcsapásból eredő lőporrobbanásról tudósít. Eszerint a katasztrófa a levél írását megelőző napon, tehát 1691. július 2-án (hétfőn) következett be, kora délután. A vár központi tornya környezetében egyéb megsérült épületek is voltak: a „főrendekhez” köthető ingóságok. Az alispán több halotról is tud, akik minden bizonnyal német katonák lehettek, hiszen ekkor ők teljesítettek szolgálatot a felső várban. Közöttük volt a főkapitánynak, Gvadányi Sándornak az egyik fia is, akit feltehetően

az omladék temetett maga alá. A levélzáró jókívánság előtt olvasunk még egy odaszúrást a szendrei reformátusoknak, ezt talán joggal vehetjük a katolikus restaurációt szorgalmazó országnagynak való udvarlásnak, de mindenképpen rávilágít a helyben is meglévő felekezeti ellentétekre.

Az eredeti levelet a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára őrzi, az Esterházy család hercegi (fraknoi) ágának levéltárában található, melyben a szádvári uradalom iratanyagát is elhelyezték.⁵ Miután a levéltári beosztás javarészt ma is az eredeti rendet követi, a szádvári anyag a törzslevéltár 24. repositóriuma (eredetileg iratszekerénye), ebben a Q. jelű fasciculus (csomó, köteg) tartalmazza a különböző időrendbe sorolt leveleket, közöttük 561. szám alatt (13. folio) a fellelt iratot (a repositórium iratszámozása folyamatos, a Q. jelű fasciculus a 557–589. számú tételeket tartalmazza).⁶ Alább a szöveget teljes terjedelmében, részben modernizált átírásban közöljük.

*A felső vár és rajzolója (Johannes Ledentu)
az Osztrák Nemzeti Könyvtárban (Bécs) őrzött
lavírozott tusrajz részletén (1639)
(Ms. Cod. 8622. jelzetű album)*

1 Balassa M. 2002, 369; Thomka 2002, 161.

2 Gyulai 2002, 211.

3 Kandra 1894, 182.

4 Détsy 1969, 150.

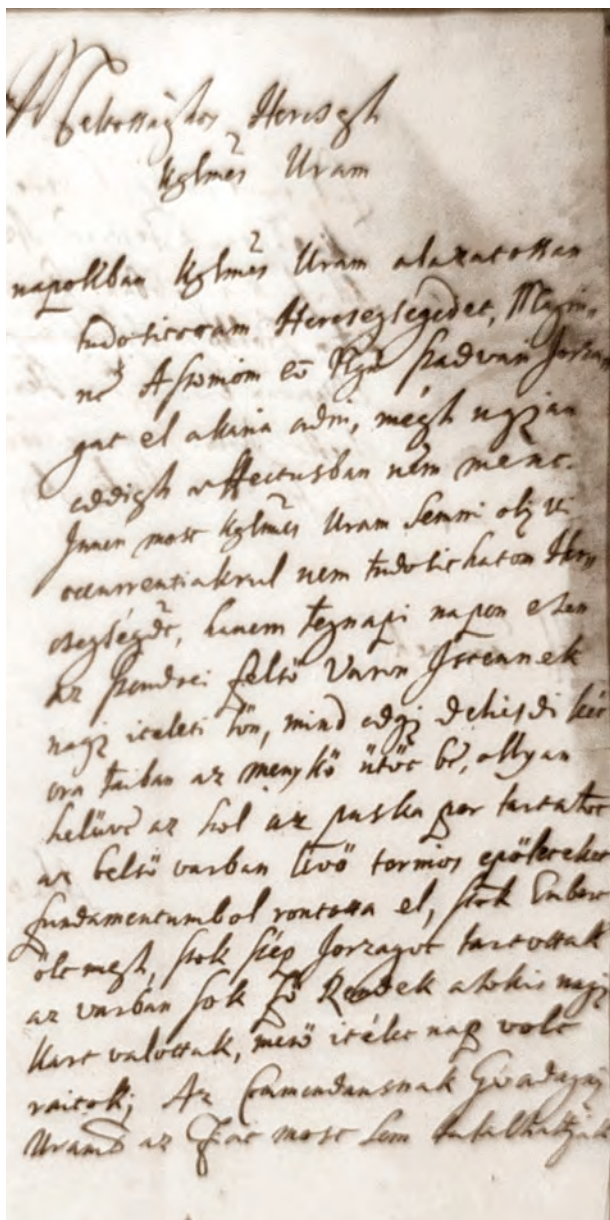
5 Bakács 1956, 5; Viskolcz 2020, 697.

6 Kállay 1978, 27.

Uisz Ferenc levele Esterházy Pálhoz
(1691. július 3.)

[13r] Méltóságos herceg, k[e]g[ye]lmes uram

Ez elmúlt napokban, k[e]g[ye]lmes uram, alázatosan tudósítottam hercegségedet, Magni[fi]cus[né] [=nagyságosné] asszonyom ön[a]g[yság]a szadvari jószágát el akarja adni, még ugyan eddig effectusban [=végrehajtásban] nem ment. Innen most, k[e]g[ye]lmes uram, semmi oly új occurrentiákrul [=előadódó ügyekről] nem tudósíthatom hercegségedet, hanem tegnapi napon ezen a szendrői felső váron Istennek nagy ítéleti lön, mindegy déliesdi két óra tájban az mennykő ütött be, olyan helyüvé, az hol az puszkapor tartatott az belső várban lévő tornyos épöleteket fundamentumból [=alaptól] rontotta el, sok embert ölt meg, sok szép jószágot

A missilis részlete

(MNL OL, P 108, Rep. 24., Fasc. Q. No 561., fol. 13r)

tartottak az várban sok főrendek, azok is nagy kárt vallottak, merő ítéletnap volt rajtuk. Az commendansnak [=kapitánynak], Gvadagnj uram[nak] az fiát most sem találhatják [13v] fel, éjjel-nappal keresik, soha nem akadhatnak testére. Az calvinista atyafiak is jobban fogják immár ezután Boldogaszszony napját üd[vöz]leni. Kívánván ezek után, hercegségedet éltesse Isten számos esztendeig szerencsésen. Szendrő, 3. Julii, 1691.

Herceg[sége]dnek alázatos szolgálja

Uisz Ferenc m. p.

[címezés a levél hátán:]

Celsissimo Sacri Romani Imperii principi d[omi]no, d[omin]o Paulo Eszterhaj de Galantha, perpetuo in Frakno, Regni Hungariae palatino, judici Cumanor[um], equiti aurato, Sacr[ae] Caesar[ae] Regieq[ue] Ma[ri]e[t]a[t]is intimo consiliu[m], ac per Hungariam locu[m]tenen[s] etc. d[omi]no, d[omi]no gratissimo, Viennae. [=A Szent Római Birodalombéli főméltóságú herceg úrnak, galántai Esterházy Pál úrnak, Fraknó örökös urának, Magyarország nádorának, a kunok bírójának, arany Sarkantyús vitéznek, a szentséges császári és királyi felség titkos tanácsosának és Magyarország helytartójának stb. legkegyelmesebb uramnak, Bécsben.]

Hivatkozott irodalom:

- BALASSA M. Iván: Település és népi építkezés. In: Szendrő monográfiája, szerk. Veres László, Viga Gyula. Szendrő, Szendrő Város Önkormányzata, 2002, 365–403.
- BAKÁCS István: Az Esterházy család hercegi ágának levéltára. Bp., Levéltárak Országos Központja, 1956 (Levéltári leltárak 2).
- DÉTSZY Mihály: Egy ismeretlen magyar vár – Szádvár. Herman Ottó Múzeum Évkönyve 1969, 143–186.
- GYULAI Éva: A törökkori mezőváros társadalmi és gazdálkodása. In: Szendrő monográfiája, szerk. Veres László, Viga Gyula. Szendrő, Szendrő Város Önkormányzata, 2002, 165–226.
- KÁLLAY István: Az Esterházy család hercegi ágának levéltára. Repertorium, Bp., Magyar Országos Levéltár, 1978 (Levéltári leltárak 66).
- KANDRA Kabos: Borsod-vármegye alispánjai a XIII-ik századtól napjainkig. Magyar Történelmi Tár. 3. sorozat, 17. kötet, 1894, 179–183.
- TOMKA Gábor: Szendrő várai. In: Szendrő monográfiája, szerk. Veres László, Viga Gyula. Szendrő, Szendrő Város Önkormányzata, 2002, 125–164.
- VISKOLCZ Noémi: Az Esterházy hercegi levéltár 20. századi sorsa. Bonarum Cultores Artium, Miskolc, Miskolci Egyetem BTK ATTI, 2020, 697–703.